

نزد دفتر نشر و انتشارات
روزنامه آفتاب
۱۳۹۲ / ۱ / ۱۴
تاریخ چاپ
۸۴۰

کتاب
تجربیات
از مصنفات مولانا سید عبداللطیف خان شترمی
بفرمایش سررشته تعلیمات عامه کار دولت
حلیه پویند
۹۵
۱۳۹۲

CH ۲۷

۱۳۹۲

عالمیان را مرثوہ یاد و جہاننیاں را نوید

کہ کتاب بے نظیر و نسخہ دلپذیر کہ مرآت جہان نما و آئینہ اسرار کائنات
تالیف شہزادہ فروہ سیدہ منس و یگانہ نگوہ سپردہ کنش
مولانا سید عبداللطیف خان بہادر شوشتری مرحوم و مغفور موسوم بہ

مختصر العالم

بفرمان تقدس بنیان صدر سربراہ عزیز آریکہ آرا و سادہ استیاز
آرسطوس سکندر اقبال آصف فریدون اعلان وزیر صائب
تدبیر دستور فرخ دستور مملکت آصفیہ نواب شجاع الدولہ مختار الملک
سیرت زاب علیخان سالار جنگ بہادر و متجلیل ارشاد امیر نامور
ہنر پرور سرور فرخندہ افسر میر باور علیخان شہاب جنگ بہادر
صدر مہام علاقہ متفرقات سرکار عالی زید اللہ اقبال ہم سب
استعمال سرشتہ تعلیم و ربلدہ فرخندہ بنیاد حیدر آباد مہتمم
محمد مسیح الزمان دکن یک ہزار و دو صد و نو و چہار ہجری نبوی
رونق الطبع پذیرفت

قصیدہ تاریخ کتاب

در مع نواب مستطاب سپہر کباب مالک رقاب وزیر بے نظیر اسطو تیر
چراغ وہ دمان خاتم النسبین سراج الدولہ و سراج الملک الملئہ والذین
امیر الامرا سید عالم علی خان بھٹا در شیر جنگ وزیر مملکت دکن

وام اجلالہم و اقبالہم و دولتہم
من افکار خرمہ کا شاسنے

تا شود بر خلق عالم قدرت او آشکار
چون بین آسمان سالی مہ و لیس و نہا
تا سواد ثلاث اندر بہان گیر و قرار
دزد و حرف کون شود ایجا عالم زمان
تاج کرتنا شدی بر زلف انسان ہوا
بر گیسو بر چو پخشک سرخ گل از بطن
بین ز مردگون چمن از نکست باد بہا
دیدہ نرگس چو چشمہ یار از خواب خار
ز انعکاس لاله کوئی در کنار جو بہا
من بطرت گلستان بلبل نوا خون صبر بہا

کلب نقاش ازل آورد ہر نقشی بکار
تخفاد عالم آورد از کتاب حکمتش
آفتحات سفلی و آبا و علوی آفرید
قدرتش جاہ سطنس را و باہم التمزاج
راہی افشا جت تا اخصبت ان اعرف ز غیب
چشم بشار گلستان بین کہ چون آرد برین
بین عقیق آسا گلستان از نسیم صمیم
چو زلف لبرن بنین بین در پیچ و تاب
تاج دارا گشتہ در مرات اسکر پدید
مین بشاخ سرو قمری میزہ ہر دم ہوا

من که همچون چند بودم مدتی سر زیر پر
 رفت عطا و سن خیالم بر فراز نند سپهر
 خواست تا کلیم نگا در دفتر می در شرح او
 کاتب ارگرد ملک دفتر اگر گرد فلک
 ذکر در حش کے بیاید در قلم از صد کی
 آصف دوران سراج الملک الملت که چرخ
 آنکه نعل آد همیش اندر تگاپو چون جبه
 در مصاف بارگه باشد بجاہ بزم و رزم
 شعله تیغش اگر گرد عیان در روزگار
 آتش افتد بر تن کند آوران از مصاف
 قهرمان قہ او گر خستگان راشد معین
 کبک باشا من شود همچو اب در یک آشیان
 زیرستان را اگر لطفش دهد یک لحظه زود
 عاجز آید باز و پرواز از کبک ضعیف
 روشنی افزا بمهر و برتری جواز سپهر
 شمس ایوان قدر و کاخ جاہ و رفعتش

این زمان شاهین طبعم باز شد بی اختیار
 آمدی عشقا مدحم بر خدیوی نامدار
 عقل گفتاتو کجا و میح همچون کاکمگار
 گریه او و ورقلم کردند اشجار و بحار
 حرف لغتش کی رقم کرد و کی از صد هزار
 هر که آید بروش گویند نبود گاہ بار
 زال گردون میکند بر شتر افت گوشتا
 کیه تباد درستم و کچسرو و هفت یاد
 برق محش که شو ظاهر بجاہ کارزار
 آب گرد و زہر شیر او شران در گیر و آ
 پاسبان ال و گر عاجزان اگر شت یاد
 گور با ضیغ شود ہمسایہ در یک مرغزار
 چیرستان را اگر دیش کند یک لہ خوار
 بڑہ گرد و گرگ افکن کور گرد و نی خوار
 معتبر ہر بادشاہ و بہتر ہر پادشاہ یاد
 پاسبان آستان چاکر خدمت گزار

<p>پیش را روشنش خورشید باشد ذره و آ کاه و زرشکی بود و ستمش جو ابر اندر بها روز بخشش دست جویش چون شو گویند طعمه بایز قدمش هر جا غریب و افکار پیش دست همت ز رانه قدر و نه عید دفتر فکرت بگفت صبح و مسا لیل و نهار تحفه نام مع است تا عالم بماند باو کار بود العجب که ز شوم بر تو سمن و دولت سجا پس نژاد محشم رو بر که آرد و شرم تا بود نشی عطار و بر سبب بگردار نور صفت تحفه عالم شود خورشید وار یافت نظیر کنون دارد بهماست شهما که جل خواهی اگر یکدم بفرم گوشوار</p>	<p>پیش فکر صائبش فکر ارسطو نارسا گاه خوزیزی بود تیغش چو برق اندر غما بحر از کشتی بگیرد کاسه چو بین بگفت ریزه خوار سفره اش هر سو فقیر و ستمند ای مانند اختر فلک فخت که در گاه و کرم خرم کاشانی اندر رحمت گیاهان خدایو هر کس را تحفه باشد با عالم یک من خوش هست چون بیدار از بد بخت تا ختم اگر بگرد و محشم از چون و زهری محشم تازند کلک قصاب و دفتر دولت رفتم راست آید خط بخت اندر کتاب دولت شکر بیله کاین کتاب است طالب از دولت خواستم تاریخ اما مش ز پیر عقل گفت</p>
---	--

رو جل را با هزار و دو صد و شصت و سه گیر

کاینچنین تاریخ نشین به است گوش روزگارا

هره نقیانی با عدد هزار و دو صد و شصت و سه

هُوَ الْعَالِمُ بِحَقَائِقِ الْعَالَمِ

چون درین آوان سعادت نشان بواسطه تغیر دوران و تصرف
 زمان کتب اخبار سس و زبر آثار انطاس یافته و احوال سلاطین
 و قیام و یگوگی فانی در ایام کرم و حکمای عالی مقام که موجب
 عبرت باشند در پرده اندامس مخفی و مستور مانده بنابراین
 کتاب مخفی العالم الحق مخفی است عالم و عالمیان را و هر سطر و شرطش
 سپهرها و زخری است تابان و وقایع عالم را از سلاطین انگلستان
 و هندوستان و حکام معدلت اقران و حکمای عالی مراتب بنیان
 و شعری است در بیان و حوادث و دوران بخوایجاز شامل و گذارش
 هر یک را با رعایت اختصار کافله است حسب الفرمان قضا جبرایان قدر
 توانان کیوان در بیان مشتمل بر فرمان فرست فرقان جو و احسان
 میر لوج دیوان بدل و هشتمان شیرازه بند کتاب عظمت و اجلال
 و ناظم اوراق پریشان فضل و کمال آنکه از صیت عدلش صفحه سپیده
 باز بر کربک و عصفور آید رحمت است و از پاس حفظش بشیبه شیر بر
 غزال و کور محدرحت ابرو در بار ز کفش بخشش است و محضر ز پاش
 از پنجه اش نقشه بعبط ببری بومی خلقش شماره و مانع ضعیفان لبر بر بپیر

انبساط و بهشت گرمی لطیفش آئینه خاطر غمزدگان پذیرامی صورت
 شادمانی و نشاط نواب ستیاب سپهر رکاب عرش پدانتیاب شمس آسمان
 سماعت و بلند اختر می و شمس ایوان نبالت و عدلت گستری بر ازنده
 اورنگ وزارت و مهتری و طرازنده مسند ایالت و برتری رونق
 افزای دین مبین و شمع شبستان سید المرسلین سراج الدوله
 سراج الملک و المله و الدین سه آن خداوند جوان منجی که پیر عقل را
 پیش طبع هو شمش قوت گفتار نیست به آن قضا عزم و قدر حزمی که
 هنگام وفا به شیر گردن راز به پیش طاقت رفتار نیست به اعنی وزیر
 بن وزیر امیر الامرا سید عالم علیخان بهادر شیر جنگ خلد الله الرحمن
 ملک و دولت الی آخر الزمان وزیر ممالک کن و در دار الحکومت بمبئی بحسن
 اهتمام عالی جاه معلی جایگاه عظمت و شوکت اجلال دستگاه حشمت
 و دوام و رفعت پناه فحامت و نجابت اکتناه عمده النواصین العظام
 سپر کار میرزا علی محیر خا نصاحب شو شتری و ام عمره و ظله العالی
 اقل بندگان حضرت سبحی میرزا زین العابدین کرمانی از روی نسخه
 اصل بخط مولف مرحوم نقل نموده در مطبع اسلامیه بیورطبع آراست و در مطبع
 و مقابله آن کمال اهتمام بعمل آمد و منه التوفیق و علیه الشکران تم

فهرست مطالب نسخه العالم بعد صفحات

صفحه	صفحه	صفحه	صفحه
۵	۴	۵	۵
مقاله انگلیسیه در احکام نجوم	بنای شوش و شوشتر	سلاطین پیشدادی	
۱۵	۱۴	۱۱	۱۱
سلاطین کیانیان	سرکه در کلکته می آید	مقیات و دوزخ و بخار	
۲۳	۲۱	۱۷	۱۷
تدبیر ساختن شادروان	بند قصیر سکه	حدود شوش و ساانین	
۲۹	۲۶	۲۴	۲۴
آب و هوای شوشتر	صنایع فرزندان و شوشتر	منجین مفرح	
۳۷	۳۶	۳۲	۳۲
محلّات شوشتر	اوضاع مردم شوشتر	فصول زوجه شوشتر	
۴۵	۴۲	۴۰	۴۰
جماعت صابیه	عسکر کرم و عزیز و طول شوشتر	نقشه سلاسل	
۵۵	۵۳	۴۹	۴۹
مسجد جامع شوشتر	احوال رزفول	احوال اهواز	
۶۹	۶۵	۶۱	۶۱
تابوت سرب	فتح شوشتر به دست سیستانان	احوال مابین	
۸۴	۸۳	۷۰	۷۰
در نسب سادات نوریه	احوال سادات نوریه شوشتر	بفتحات شوشتر	
۱۳۳	۹۶	۸۷	۸۷
محاصره بصره	موفقات سید نعمت الله	در احوال سید نعمت الله	
۱۵۷	۱۵۳	۱۳۶	۱۳۶
در نقش میر عالم	در احوال میر عالم بهادر	تعمیر شهر منجر سکه	
۱۶۳	۱۶۲	۱۵۹	۱۵۹
مخاربه انگلیسیه و نظام علیخان با تیمور سلطان	سبب خطاب میر عالم	سبب عروج میر عالم	
۱۷۱	۱۶۹	۱۶۶	۱۶۶
میر دوران	اشاره بشیر الملک	سبب تشریح میر عالم	
۱۹۶	۱۹۵	۱۸۲	۱۸۲
احوال لرستان فیلی	برآمن از شوشتر	شرح احوال مؤلف	

صفحہ	صفحہ	صفحہ	صفحہ
۳۳۴	۳۳۴	۳۳۴	۳۳۴
تھار باڑی مردہ فرنگ	طریقہ بمب	طریقہ نمک و کاغذ نوٹ	طریقہ نمک و کاغذ نوٹ
۳۳۵	۳۳۵	۳۳۵	۳۳۵
طریقہ اخذ خراج از بجا	تیسین روکس و زیادہ روکس	طریقہ گرفتن ملک از اموال	طریقہ گرفتن ملک از اموال
۳۳۶	۳۳۶	۳۳۶	۳۳۶
سیکان بخورے دران و زمان	سلوک با بیگانگان	قضاة دایرہ سایر	قضاة دایرہ سایر
۳۳۷	۳۳۷	۳۳۷	۳۳۷
فت بد	طریقہ طبابت و علاجہ مرضی	وضع خرابات خانہ و آتش خانہ	وضع خرابات خانہ و آتش خانہ
۳۳۸	۳۳۸	۳۳۸	۳۳۸
رہی کجی و کجی و غیرہ	مستر کو پر نکوس مخترع	اوضاع ارباب و صنایع	اوضاع ارباب و صنایع
۳۳۹	۳۳۹	۳۳۹	۳۳۹
و کور و مشہور بہت کجی	دور بہن	دہیشہ و ران	دہیشہ و ران
۳۴۰	۳۴۰	۳۴۰	۳۴۰
رہی آریانہ	کواکب و وزو داپہ	دلیل برگردش زمین	دلیل برگردش زمین
۳۴۱	۳۴۱	۳۴۱	۳۴۱
سندھ و کشمیر	ستارات و اوضاع آتما	احوال مستر نیوتن	احوال مستر نیوتن
۳۴۲	۳۴۲	۳۴۲	۳۴۲
تصویر کجی	باعقاد حکیم نیوتن	حکیم	حکیم
۳۴۳	۳۴۳	۳۴۳	۳۴۳
چرٹ بر	آلت ہوا کش	در تضعیف اقوال حکما	در تضعیف اقوال حکما
۳۴۴	۳۴۴	۳۴۴	۳۴۴
عمل آد رنہ شجورہ	آلتی کہ بخت تشخیص حرارت	نصب میل آہنی در باہما	نصب میل آہنی در باہما
۳۴۵	۳۴۵	۳۴۵	۳۴۵
بر بیٹا	دور و دوش ہوا موضوع آ	آلتی کہ مساحت ارض را	آلتی کہ مساحت ارض را
۳۴۶	۳۴۶	۳۴۶	۳۴۶
کشی کہ جدیدہ دو مکان	آلتی کہ بخت تشخیص زوال	بان ضبط نمایند	بان ضبط نمایند
۳۴۷	۳۴۷	۳۴۷	۳۴۷
بسیار	ساختہ اند	جران نقل کہ کمی از	جران نقل کہ کمی از
۳۴۸	۳۴۸	۳۴۸	۳۴۸
جہا بہ واسطے	ساختن جہاز و باب انداز	مسائل عملی است	مسائل عملی است
۳۴۹	۳۴۹	۳۴۹	۳۴۹
	خستن		

صفحہ	صفحہ	صفحہ	صفحہ
۳۴۵	۳۴۴	۳۴۳	۳۴۲
احوال سبق رمایہ فرنگیان	حکایت آن شخص سیکر کلکتہ	در لشکر گیشی دوم فرنگ	
۳۴۶	۳۴۵	۳۴۴	۳۴۳
اساسے سپاہیان	تعلیم سپاہیان وقاعدہ	شرح بڑے سرگاہ کپتانی	
وسر داران	سواران جنگے	طریقہ - مرد کتاک	
۳۴۷	۳۴۶	۳۴۵	۳۴۴
قدغن در ننگ خالی نکران	چرخ جی لشکر	کستیدن لشکر	
در لشکر بے ضرورت	طریق کوچ و مقام و شیون	رشیہ تکشیدن سپاہ	
۳۴۸	۳۴۷	۳۴۶	۳۴۵
حق شناسی انگلیسیہ	زخمی شدگان در جنگ	جہان نما و تقسیم غنایم	
طریقہ نوشتن مردم انگلیسیہ	و پیران لشکر	حوالہ امریکای ارض جدیدہ	
۳۴۹	۳۴۸	۳۴۷	۳۴۶
جماعت اسپین	طائفہ الیمان	نگہداشتن موتی بجای غنیمت	
طائفہ پرتگال و دین	فیمی از کیمیا کہ خاصہ	و موسیقی آدم و عمارت	
مرک	فرنگیان اسپین است	ہرمان مصر	
طریقہ سلطنت فرقة	در ستہ مملکت و نڈیس	سامندت پورہ و جہان	
۳۵۰	۳۴۹	۳۴۸	۳۴۷
ونڈیس	سائنہ انہ	ونڈیس	
۳۵۱	۳۵۰	۳۴۹	۳۴۸
در احوال ہندوستان	جنگ محمد شاہ قاجار	راہول روسیہ	
و تقسیم مملکت آن	باروسیہ	اقوال حکماء و فریبان	
۳۵۲	۳۵۱	۳۵۰	۳۴۹
احوال پرتگال و عمراہ	عمر دنیا با عقدا و نمود	و خلقت عام	
حکایت اسکندر با پادشاہ	سببت پرستہ	۵۱ احوال نپال و اعقار	
ہند و فیلسوفت	۵۲ احوال		

صفحہ	صفحہ	صفحہ	صفحہ
۴۲۱	۴۱۹	۴۱۸	۴۱۸
عیدی کہ شیخ بہائی در	مطالعہ اسکندر	مطالعہ جات پادشاہ ہند	مطالعہ جات پادشاہ ہند
کشمول نوشہ ہست	وفیلوون ہند سے	بجٹ اسکندر	
۴۲۳	۴۲۲	۴۲۲	۴۲۲
تاریخ ہند و احوال	نامہ و پیشکش پادشاہ	نامہ پادشاہ ہند	
بعض مرتاضین	ہند باغوشیروان	بہرین عبدالعزیز	
۴۲۹	۴۲۸	۴۲۵	۴۲۵
قلعہ کلکتہ کے انگریزی	احوال و اوضاع کلکتہ	کمال مہارت ہندیان	
ساخت اند	و بنگالہ	در علم نجوم	
۴۳۲	۴۳۲	۴۳۱	۴۳۱
تفضل حسین خان	آب و ہوا سے بنگالہ	شہرہ نامی بنگالہ و زراعت	
۴۵۱	۴۴۹	۴۴۹	۴۴۹
سولہ دن دگور زراعت	میرزا ابوطالب خان	میر محمد حسین	
۴۵۳	۴۵۲	۴۵۱	۴۵۱
مستربالوسی حکیم	توریت و انجیل و زبور	قاسمی القضاة	
۴۵۴	۴۵۴	۴۵۲	۴۵۲
مہر شاد آباد منی بگیم	چہرہ و سیرام پور	رفتن ہر شاد آباد	
۴۵۹	۴۵۸	۴۵۶	۴۵۶
میر مسیح اللہ منجم	کہ خدائی در شاد آباد	شیر خلیفہ سلیمان بحرانی	
۴۶۱	۴۶۰	۴۵۹	۴۵۹
رقص برہمن بچکان	چرخ پوجہ	عادت ہندوان	
۴۶۳	۴۶۲	۴۶۱	۴۶۱
دیوانے	میرزا صالح اصفہانی	ت مبارک	
۴۶۵	۴۶۴	۴۶۵	۴۶۵
طریقہ سلام کردن	ستی شدن زناں	دوسرہ و بیدتہ ہولی	
۴۶۸	۴۶۷	۴۶۷	۴۶۷
احوال فیصل	حالت حقیقتار در ہنود	نذر دان	
۴۶۳	۴۶۳	۴۶۲	۴۶۲
مشکوٰۃ و مناقشہ در کس نام	طریقہ نوشتن پیکو	احوال پیکو کہ از زیر بار است	
در پیکو			

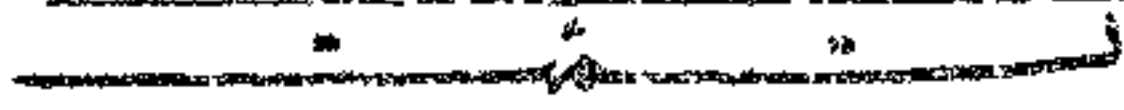
صفحہ	صفحہ	صفحہ	صفحہ
۲۷۹	۲۷۷	۲۷۶	۲۷۵
احوال گرسے، ساغ	کافر جودانہ و طریقہ ہندو سے	کافر جودانہ و طریقہ ہندو سے	در احترام سلاطین و طریقہ کورنشس مردم پیکو
۲۸۲	۲۸۲	۲۸۰	۲۸۰
شکر و طاؤس	شہر درخان ہست	شہر درخان ہست	بان و مسی
۲۸۴	۲۸۴	۲۸۳	۲۸۳
غلامی دکن و غنہ خواستن	درود اخوی میرزا جعفر از لکنو	درود اخوی میرزا جعفر از لکنو	طوطے و مینا
۲۸۶	۲۸۶	۲۸۵	۲۸۵
مستزاد نقسین و طریقہ معالجہ ہسود	میرزا احمد طیب و ورود سر جان شور بگلگتہ	میرزا احمد طیب و ورود سر جان شور بگلگتہ	شروع بیماری صعب و رکلتہ و ورود آقا محمد نمشہ
۲۹۲	۲۹۱	۲۸۸	۲۸۸
بیکوک	مسافرت بگلگتہ و احوال خفشانے	مسافرت بگلگتہ و احوال خفشانے	معالجہ بیماری ہستشکے میرزا ابراہیم
۲۹۵	۲۹۹	۲۹۷	۲۹۷
نماز و اعیاد خفشانے	احوال راج محل دہاکل پور	احوال راج محل دہاکل پور	ہلاک شدن محمد امین خان وزیر اعظم
۵.۱	۵.۳	۵.۲	۵.۲
احوال منکیر و چشمہ آب کرم	پیتا پور و چشمہ کہ دارد	پیتا پور و چشمہ کہ دارد	خاک ترش
۵.۲	۵.۶	۵.۵	۵.۵
عقین سر چشمہ رود نیل شہر اسے	عظیم آباد	عظیم آباد	خریجہ شکار سلاطین ہند
۵.۴	۵.۹	۵.۱۰	۵.۱۰
احوال شیر شاہ افغان	درویشی کہ در شہر پور رسیدن درویش خوش آواز در قندہار بخدمت ہمایون	درویشی کہ در شہر پور رسیدن درویش خوش آواز در قندہار بخدمت ہمایون	ہمایون شاہ بایران
۵.۵	۵.۱۱	۵.۱۱	۵.۱۱
بنای امی شیر شاہ افغان در ہندوستان			

صفحه		صفحه		صفحه	
۵۱۴	سوت ک	۵۱۵	صاحب	۵۱۴	احوال بنابر دستور جری
۵۱۵	چونپور	۵۲۲	مسجد بنارس	۵۱۸	احوال شیخ حزمین
۵۲۸	احوال لکنئو و حسن خان	۵۲۶	گل کوره و درخت بر	۵۲۶	روغنی که زنان بسنه
۵۳۰	چاهپانی که در شاهجهان آباد	۵۳۰	ساختن برف و یخ بتبر		برگیسوان مانند
	بجست سرباب ساخته اند	۵۳۲	باغات لکنئو	۵۳۲	تغز پرخان آصف الدوله
۵۳۵	درختان کوچک شمر	۵۳۵	گل گلاب همیشه بهار		و تاج گنج
۵۳۸	احوال بی بی پور	۵۳۶	رسیدن کورنر بنگال	۵۳۶	احوال وزیر علی خان
۵۴۱	نصب سعادت علیی		از نکهت بکنئو	۵۳۹	تبریر گرفتن وزیر علیی
۵۴۵	شاهجهان آباد و احوال پادشاه	۵۴۲	احوال ملا محمد شورشتری	۵۴۲	در محبت
۵۴۶	تغزیه دار عماد نور	۵۴۶	احوال رایان راج پوت	۵۴۶	احوال جی نگر
۵۴۷	برومن ناکه شاهی	۵۴۷	احوال ناندک	۵۴۸	تغزیه دار مردم کن
	پادشاه سلطنت		بتانک شاه مشوب اند		احمد آباد و فعل پاره که دارند
۵۵۰	احوال گورنر لوز آباد	۵۵۳	عشق و سوز و گریز پادشاه	۵۵۳	تسوف
۵۵۱	پناه جستن وزیر علیی	۵۵۴	گشته شدن مستر جری پوت	۵۵۴	بقریه احوال وزیر علیی
	بجاعت راج پوت		وزیر علیی	۵۵۴	مخاطبه انگلیسیه پادشاه
۵۵۴	احوال جلنات	۵۵۴	آدن لرنجنگال بدکن بنگال		وله حیدر

صفحه	صفحه	صفحه
۵۷۸	۵۷۷	۵۷۳
احوال جماعتی از بنو	خودن بنده وئی گونفند	
۵۷۶	زنده را در کینو	
۵۷۵	۵۷۴	۵۷۰
احوال حیدرآباد	احوال مشیرالملک	
۵۷۱	۵۷۰	۵۶۳
فریب داوین مشیرالملک	احوال رابان بست	
سیمه شاندر	نیل از اسلام	
۵۶۳	۵۶۱	۵۶۰
احوال سلاطین باهره	سبب توجه نادرشاد	
و تسلط با برادرشاه بنده	بهدرستان	
محرره نادرشاه با محمدرضا		

فهرست رساله مسیحی بدین الحقیقه

۳	۵	۶
درود به همسز	از جمال میردوران	
۴	۷	۷
شعری از عیون جادو	جلوس گشته در جابه	
۸	۹	۱۲
احوال بیستی	تیر تانسن دبابی	
۱۵	۱۵	
رساله شیخ عبدالوہاب	تکریم سلطه	
در اعتقاد و احکام	سندت و توحید و خدایان	

هو الله المستعان

تأليف سید عبد اللطیف خان شکرگاہی

تأليف سید عبد اللطیف خان شکرگاہی

سرکار کا طبع کردہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

دیکش صفیرے کہ عند لیب دستان سرای خامہ نغمہ پرداز سے
 وروان پرور کلامی کہ تم واسطی نژاد صفحہ طراز سے نمایہ ستایش
 پروردگار بست ذوالمنن کہ از بدایع قدرت او افراختن نیلگون سپہ
 وبرا فرد ختن باد و مجھست بدید آورند و لیالی و ایام و رابطہ سلسلہ
 شہور و اعدام و درود بی قیاس نثار کر بس عرش حماس
 والا حضرت ہے کہ طلوع محرم غمہ ایش روشنگر ساحت ظلمانی
 اصناف انام و آغاز ظهور شش فطرت انبیاء سلف را انجام
 خازن جواہر حکم و نفع عرب و عجم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم

سیما علی ابن عمه و وصیة خلیفة الله فی العالم و قلبی من آمن به
 و آسلم ما تعاقبت الوجود و العدم و شرادحت انما نوار و الظلم
 اما بعد چون اطلاع بر آثار سلف را نسبت بطبقات انام نلی قدر
 مراتبهم فواید بیشتر است و ازین است که گروهی از خردمندان و
 قدر وقت شناسان برخی از اوقات را صرف در السنن تاریخ نموده اند
 بخاطر فایده عبد اللطیف بن ابی طالب الموسوی الشوشتری رسید که
 مجملی از اوضاع شوشتر و شتمه از محاسن و فضایل اجداد و اعمام و بنی عمما
 فضایل گستر که در آن بلده توطن داشته اند در سبک تحریر کشم
 و بحضور نواب کامیاب عمزاده عالیجناب سید ابوالقاسم بن سید رضی
 مخاطب به میر عالم بها و رادم الله فله بطریق تحفه دارمغان گذرانم
 تا ازان بلده بهشت تمثال و احوال و اوضاع آن نواح آنجناب را اطلاع
 وافی حاصل آید و آنحضرت را یادگار سے و آیندگان را تہ کاری باشد
 قبول طبع نقاد و منظور نظر ادلی الالبصار باد و مسمی به تحفه العالم
 بنام نامه آنحضرت نمودم و من الله الاستیعان
 فصل جمهور مورخین از بیود و نصاری و اسلامی را راسی اینست
 که در قضیه طوفان نوح عالم غرق آب و معموره زمین خراب و بجز از حدود

بن آدم را که بعقل و سن و رشده و تمیز از همه ممتاز بود اختیاری و هر یک از
 رعایا مبلغی معین قبول نمودند که هر ساله برسم خراج بسرکار پادشاه
 رسانند و از براسه او تاجی مرتب نمودند که در بارگاه آن علامت شناخته
 و اورا کیومرث پیشدادی گویند و پیش از آنکه جمع را که پند که در آغاز دنیا پادشاه
 سلطنت را گذارند و بداد مردم رسیدند و مجوس و برادر آدم صغی و مانند گویند
 ابوالبشر اوست و ابتدا خلقت عالم و حرکت کواکب را از عهد او گیسوند
 و بهر حال او نخستین کسی است که سلطنت نشست اول پیشدادیان اوست
 و ایشان بروایت اصحاب سیزده تن اند اول کیومرث دوم بهوشنگ بن
 سیامک بن کیومرث سوم طهورث بن بهوشنگ ملقب بدیوبند چهارم
 جمشید بن طهورث که پادشاه مقتدری بود چه جمعی پادشاه بزرگ و شدید
 روشنی و نور آفتاب را گویند منقولست که روزی در آذربایجان بر تخت مرتفع
 نشست تاجی تکلیل بر سر نهاد نور آفتاب که بران تخت و تاج افتاد تمامی ساحت
 مجلس روشن گردید و اران روز بجهت پدید آمدن پادشاه بزرگ
 نورانی پنجم ضحاک ماران که قصه او و کاوه آهنگر مشهورست ششم فریدون
 هفتم منوچهر هشتم نوذر نهم ذاب دهم کرشاسب و بعد از کیومرث نوبت پادشاه
 بنحویکه گذشت بهوشنگ که پسر زاده یار دختر زاده یار پسر زاده او بنا بر این

احوال بود رسید و او مردی بود زیور عقل آراسته و بعد از او پسر است
 رعایا در زمان آن پادشاه نیکو سیرت و رحمت امن و امان بودند و تا آن زمان
 عمارت گلین متداول نبود و مردم بخانه های کبره که از چوب و فی ترتیب
 میدادند و مغار با وسایه و رختان بسرمی بردند و زمی بعضی از رعایا از آسب
 سباع بحضور شاهی تظلم نموده فرمان واجب الاذعان صدور یافت که مردم خانه های
 گلین بسازند و خانه های متصل بیکدیگر بنمایند و برگرد خانه باحصاری عالی
 ترتیب هند که تمام خانه ها حکم یکخانه بهم رساند کارکنان حسب الحکم بساختن
 عمارت گلین پروا نداشتند و باندک زمانی شهری عالی برپا شد و مردم در آن
 خانه با سکونت نموده ذخایر و اقوات و مواشی را در مخازن و محارز نگاهداوند
 و از آسب دزد و سباع آسودند و این وضع آنها را خوش آمد آن شهر را
 شوشش گفتند بخت قدیم یعنی خوب و اکنون از آن شهر آثاری باقی نیست
 مگر بعضی آجر پارها و آبنیها اما کن خرابه که با زمین یکسانند و آن در پنج فرسخ
 شوشش بطرف شمال واقع است و گویند شهر شوشش بشکل این ساخته شده بود روز
 پیشنگ بتقریب کار و تفریح باطراف شهر شوشش سیر می کرد و حوالی رودخانه
 کرن مکانی وسیع الفضا با نزهت و صفا بنظر او درآمد بزبان الهام بیان
 فرمودند که اینجا شوشش است یعنی بنامی این سرزمین از برای بنا شهر بهتر است

پس بہند سان کار آیزمودہ حکم فرمود کہ طرح شہر سے عالی در انجا رنجستند
 و بکار کردن مشغول شدند گویند روزی ہوشنگ بر سر حملہ و کارکنان حاضر بود
 و بد کہ سبک از خضباع کہ با مردم رام بود از شہر بیرون رفتہ پارہ گوشت شکاری
 بدین گرفتہ داخل شہر شد و در انجا مشغول بخوردن آن گردید پادشاہ این حرکت
 نظیر نمودہ از مشاہدہ این حال گرد ظالم بر رخسار احوال او نشستہ ملول گردید
 یکے از و رہا تفرس این معنی نمودہ بزبان نیاز مندی عرض نمود کہ از حرکت این جانور
 غباری بخاطر اقدس نشیند غالباً کہ مردم این شہر داخل یومی بخرج یومی وفا
 نمایند و محتاج باشند کہ بیشتر از جاہای دیگر تخصیص کنند و درینجا صرف
 نمایند و مقتضی تربت این ولایت فقر و رویشی و قناعت کبیشی باشند و مردم
 کمتر ہر بسند و موید این معنی کلام صاحب نہبت القلوب است کہ در خواص السبل
 آورده کہ خاک شوشتر مقتضی فقر و پریشانی و بی اوضاعی است مشہور
 این اوراق گوید کہ بحسب عقل سلیم حرکت آن جانور و کلام صاحب نہبت القلوب
 در پریشانی و بی اوضاعی مردم شوشتر دلیلے راسخ و ہر بانی مسلم
 نیست چہ آباد سے و جمہوری بلاد و ہمسیدین ارباب دول در ہر شہر و
 دیار موقوف ہست بر اجتماع سبکے از چند چیز اول بلدی کہ پائی تخت سبکے از
 سلاطین اولوالعزم ہست کہ از اطراف مملکت باج و خراج ہر سالہ برسد

و در راه شهر بصره آن مردم در آید مانند اصفهان و شاه جهان آباد و سلطانیه که
 با اسلامبول مشهور است و بعضی از بندگان فرنگ که مقرر دولت سلاطین اند
 پس در مثل این بلاد عظیم مردمان صاحب ثروت و ثروت بوفور خواهند بود
 خاصه هرگاه سلطنت را استادی بهم رسید و از معادن طلا و نقره در آن توابع
 هم باشد مانند اسلامبول که پای تخت سلاطین عثمانی است بآن عظمت و
 بزرگی و ثروت ای باب دولت و انبوهی ناز و نعمت و کثرت عمارات عالیه همچنانکه
 در این مسکن نشان داده اند و هم در مملکتی که برون و باران همیشه بروت
 برسد که آنهم ببلاد ریستان زمین جذب نماید و در تابستان و بهار از چشم زرد
 بر آید و از آن شطوط و انبار عظیم جاری گردد و بزین بهفتد و مردم آن
 نعمت و زیستان بکشت دزرع شتوی و در تابستان بزارع صیفی بکوشند
 بحدی که در بلاد دیگر از اینجا نعمات را نقل نمایند در مثل این شهر بانیزار باب
 ثروت بسیار خواهد بود مانند مصر و عراق عجم و فارس و سردسیرات
 ایران شوم بندری است از بلاد که در ساحل دریا شود واقع شده باشد
 که مستغانت کشتی موافق طرف بدینجا رسند و از آنجا در آن عالم هم برسد
 از این جهت در آنجا در آید مانند چین و بعضی از بلاد که در آنجا در آنجا
 در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا در آنجا

خلد حیات پند و ابریشم که مصدر جمیع اجناس اند بعمل آید و زانها اجناس
 نفیسه مرتب سازند و با طراف عالم برند مانند هندوستان و زیر باد است
 در مثل این اماکن نیز مردم صاحب ثروت بسیار اند و باقی اماکن که ازین
 اسباب در اینجا نباشد همه مثل شوشتر و از شوشتر بسے بدتر اند و درین جزو
 زمان احوال شوشتر بخومی که هست شاید جانی دیگر نباشد همیشه با هم قحط و غلا
 گرفتارند چنانکه ذکر آن احوال مقام خود خواهد آمد و با بچه باروسی آن شخص اول
 بارونی است از بلاد عظیمه که بعد از طوفان نوح بتا شده است و لغت شوشتر بخومی که
 سابقا قمر و کلک و قایع نگار گوید بزبان قدیم بمعنی خوبتر است و بعضی شوشتر بدوشین
 معنی گفته اند و اعرب بقاعده عربیت آنرا شسته خوانند و بعضی از مورخین گفته اند
 که شستر نامی از بنی عجل آنرا مفتوح نموده بنام او مشهور شد و اکنون حصن از آنجا
 فهم که شوشتر بشینین و یا شتر بر وزن جنب مینویسند قول اول محرر است
 که فی القاموس و در طالع شوشتر اختلاف است بعضی از قدما برچ جوزا نوشته اند
 و مولانا جلال الدین محمد بن قسبه الله یزدی در کتاب تحفه المبین سلطان گفته است
 قاید و حکم بی اسدی و نسب شمشدان میتون و غیره همه خاصه جمعیست
 که سابقا عبده نجوم بوده اند و تاثیرات کوکب عتقاری عظیم است بحدیکه هر جم
 درین عام کون و فساد حادثه گردد و همه را از تاثیرات نجوم میدراند و حلایا

ملا انگلیسیہ کی حکمای آہنارا اعتقادی بتائیں کہ کوکب بنو یکہ حکما سے ما تقدم
 نوشته اند نیست و حق اینست کہ قدما را دلیل بجز تجربہ نیست و درون اثباتها
 نوط القتا و چه احاطہ بر جمیع جزئیات نجوم تجربہ بہر ساندن و حوادث این عالم را
 با نظرات کوکب مطابق نمودن در نہایت دشواری است و از نیست کہ ہر جاہد
 شریعت غرا تکذیب منجین وارد شدہ است و اگر مقالہ قدما بر اصل اصیل
 تا ہم گرد و کلام مولانا کہ سلطان رطالع نوشته است بعدو اب اقرب بہت
 چه مشاہدہ اخلاق و اوضاع مردم آن ولایت بر این مطلب غلط و لاتی تمام دارد
 و ہر گاہ یکے از قرانات عظیم یا خسوف یا کسوف در برج سرطان واقع شود در
 شہر اشرفی عظیم وارد و در آن سال ہجری کہ قران نحسین در سرطان واقع
 شدہ است آیا بران دہ بار از خرابی و ویرانی چه بگذرد یفعل اللہ ما یشاء
 و یحکم ما یرید سخن بدینجا کہ رسیدہ است طراذ لازم افتاد کہ بعض از مقالہ
 حکمای انگلیسیہ و قدما را بقلم مشکین رقم بر نگارم تا ناظران بدانتظار در کلام
 نامتدبہ آنکہ حکمای انگلیسیہ یا با حکام منجین سلف اشنائی نیست و مقالات
 قدما کہ فلان برج خانہ فلان کوکب است و در آنجا قومی حال است و نظر تثلیث
 نظر و دستے است و تریج دشمنی است و ہر گاہ فراسنے چنین اتفاق افتد
 چنان خواہد شد و سولود اگر بطالع فلان مستولد شود و زایجہ طالع اگر چه قسم باشد

عمر او دراز یا کوتاه شدن یا فقیر خواهد بود و ساعت سعد را ملاحظه نمودن ضروری
 و از ساعت نحس احتراز لازم است بشرح بسطی که بعین در موافقات خود
 نوشته اند و در اینجا مقام ذکر آنها نیست همه را از قبیل کلمات موهومی بگذارند
 اثری معظم تا اثیرات آبی علوی را با اقیانوس سفلی منکر نیستند مثل اینکه اگر
 آفتاب نباشد وجود آتش را در عالم نیست و بجز عالم آب و برت چیزی
 دیگر پیدا نرند و سبزه از زمین روئیده نمی شود و معاون بکمال نمیرسند
 هرگاه در جانی کمتر از آنچه باید نور آن تابد و در تربیت او ان انسان حیوان
 و تکمیل نفوس نیز آنرا مطلقا عظیم است چنانکه از بعضی ثقات این فرقه شنیدیم
 که جوار از ایشان بیکی از جزایر شمالی افتاد که آفتاب بان جزیره کثرت یافت
 همه سحری از آدمیان در آن جزیره یافتند که تمامت آنها از سحر و جادو
 نبود و علت نامتومی خلقت در آنها همان کمی تا بیش آفتاب را بیان می نمودند
 و چنین است حال قمر که در نظام عالم و تربیت شمار و اشجار و ایدان انسانی
 و حیوانی تا ثیری تمام دارد و از احوال مد و جزیره که در بحار واقع می شود
 بانگ تاغلی بر هر ذی هو شیء معلوم میشود که قمر را درین عالم اثری بین است
 و حکما را در حقیقت مد و جزایر اختلافت یونانیان و من شیخ ایشان را برای این است
 که در قمر دریا سنگ گن سنجور بسیاری است که چون قمر بمجازات قمر بحر رسد

و اشراق خود در آنجا افکند شعاع آن بر آن اجزاء رسد و از آنجا به تراجیح منعکس گردد
 و آب را ششخین کند و چون آب گرم و عطیوه گردد و تخاغل پیدا کند و غلیان نماید
 پس مکانی فرائخ تراز مکان اول خواهد و اینست حالت نده در آنوقت آب
 رودخانه با و نهر که بدریا میریزند تراجیح شوند تا قمر توسط التماس این
 غلیان ساکن شود و آب رودخانه با بحالت اصلی باز آید و اینست حالت جزیره
 که اقال عمی العذر استی عبد الله طباطبای شرافعی کتاب الموسوم بطلسیم سکنایه می من بدایع
 مؤلفه و اما جماعت انگلیسیه درین باب می اینست که هرگز که از گره دیگر اعظم
 باشد هرگاه بجایات مرکز یکدیگر رسند گره اعظم گره اصغر را بطرف خود کشد
 و چنین است حال اجزای هر گره نسبت به مرکز گره چنانکه از میل آتش به اعلا
 و میل آبهای آنها به بخاره اجزای ارضی با سفلی واضح میگردد و گره قمر اعظم
 از گره آب است پس هرگاه قمر بخاومی گره آب رسد آنرا خود کشد و آب نماند
 قویه بلند شود در این حالت جزیره است و هرگاه قمر از مخاومی آن گذشت آبی
 که قویه شد و هست ناگاه فرو ریزد و انهار تراجیح گردند و اینست حالت در
 موافقت گوید از انگلیسیه درین جزای قوی و در نهایت ستانست و قول یوز انجیل
 و تبعه ایشان در نهایت پریشانی و سفاقت چو آفتاب بنجم ایشان یکی از ستار
 در حرارت بگدی است که بر میچسبند از افراد انسان حیوان پوشیده و هست

چه اشیه آن آب را بغلیان نمی آورد و اختصاص قمر را به استخین آب چه در جهان
 و بر تقدیر سلیم در نور ماه حرارتی نیست که بسبب اشعه آن بر صخور و اجساد
 و تراچ آن آب را استخین نماید بلکه بعکس در آن برودت است چنانکه بر نشستن
 در بدست تابستان برودت آن مثل حرارت شمس بدیست و اگر در آن حرارتی
 بود شجاع آن که بر جبال و اراضی و عمارت این عالم میافت بطریق اولی می باشد
 مثل آفتاب گرم باشد و اثر آن بر عالمیان ظاهر شود چه در قهر دریا با وجود عالم
 آنقدر استخین می نماید که بحر محیط را بغلیان می آورد و در زمین آنقدر گرم می نماید
 که احدی را محسوس گردد و از خلق و اگر معتزنی گوید که حرارت شمس بدیست و او گشتا
 قمر نور و ضیاء ازان نیز مستلماً البرهان پس عدم حرارت نور قمری و برودت
 آنرا چه باعث و کدام سبب است چرا آب اینست که قمر گرمی و نور آفتاب هرگاه
 بر اجسام لطیفه که مسطح یا مقعر باشند تا بر حرارت آن یکجا مجتمع شود و ازان
 جسم بر آید و بر اثر آب گرم تر ازان نور گردد بخلاف جسم معتدب که در آن نور نشانی
 شود و حرارتی که در آنست کمتر گردد و قمر چون گرمی است و معتدب آنرا که
 بر آن تابد و کس آن بر زمین افتد برودت پیدا یابد چنانکه هرگاه شیشه بشکل سپر
 اگر طرف مقعر آنرا در مقابل آفتاب نگه دارند نور آن مانند آتش سوزنده گردد و اگر
 طرف قبه آنرا بجانب شمس گیرند نور آن سرد گردد و در انگلیسیه بالات داد و

که دارند وقت بسیاری نموده اند شاید شائبه انحراف در نور قمر مستقیماً نشود
 نیافته اند و ذکر این همه مراتب مفصلاً بمقام خود خواهد آمد و اما در باب مذکور
 که در کلکته دیده شده در بلادی دیگر مثل بصره و بوشهر و بنادر فارس و خراسان و غیره
 دیده نشده است چه در کلکته در اوایل اواسط و اواخر ماه بحدی شدت دارد
 که اکثر جهازات بزرگ را غلطانیده است و هندیان این حالت را در آنجا سروبانا
 گویند چه بحدی تنگی آید که هیچ قیر سبب آن نمیرسد و در فصل زمستان نسبت
 بایام تابستان و باران سر کمتری آید و گاه باشد که در تمام فصل زمستان دیده
 نشود و از جمعی معتبرین بنگال شنیدیم که هندی متفق اللفظ بیان نمودند که هفتاد
 سال قبل ازین این سروبان نبود و مثل سایر بنا در آنجا همیشه تا اینکه در سینه بکشد
 و چهل بچری یادوسته سال پس و پیش که ضبط آنرا درست نهشته خشک سالی بمرتب
 شد که در آن سال قطره از آسمان بر زمین نیامد و آب و در خانه گنگ که از یک طرف
 میگردد و در پای پیوند بالتره خشک شد که در او قطره نماند بحدیکه مردم از ترس
 رودخانه خاک مثنوی میکردند و هر کس را چیزی بدست می آمد چیده و در حال بدین
 گذشت که ناگاه از دریا شور این سر شروع بآمدن کرد و در آن اثنا صدای
 از دیوار بر دست که در تمامی بلدان بنگال علی قدر سیاقه تمام آن صدای پیچید و همان وقت
 نیز هر چه پیچید که بقدر دو به دست میبند کس که بطول رودخانه خاک شوشه

میگردند غرقه بحر فنا گردیدند و در وقت آمدن بلندی آب را بقدر دو سه نوزه
 بیان می نماید و نه از آن روز این سر سر می آید دیگر سبب عقلی این معلوم نشد
 و از دانشمندان نیز چیزی نشنیدم و اما آنچه بخاطر قاصر سیرسد این است که چون
 در کلکته سخلات سایر بنا در عرب و فارس بیشتر هوای جنوبی و مشرقی است
 و هوای مغربی نیست مگر در زمستان و اغلب هوای مشرقی و جنوبی بشدت
 می آید و دریا بهمت جنوب کلکته واقع شده است در آن اوقات آبها انفتت بود
 بیشتر و تند تر میاید چنانکه در بصره و بنا در فارس که بندرت هوای مشرقی از دریا
 می آید آنروزه از سایر ایام زیاد تر است و شاید در سالف زمان هم همین نحو
 بوده است و حکایت معتبرین بنگاله افسانه منجی باشد و ازین است که در زمستان
 نیست **وَالْحَمْدُ لِلَّهِ** فصل سلاطین کیان را بعضی از صحاب سیرتین
 شمارند و بر بنی اسکندر رومی را که از بطن ناهید و ختر فیلفوس رومی و از در ^{صلب}
 دارا بوجود آمد نیز از کیان گیرنده و ذوقن حساب گنشد گویند و از ختر فیلفوس را
 که در جبهه اول بود سبب گشت؛ دهن نرویدر فرستاد و او حامله بود و انظاراً
 نکرده و در روم علاج دهن او را با اسکندر روس که بغاری سیر را گویند کردند
 و بعد از آن فرزند بوجود آمد و باین سبب او را اسکندر نامیدند که مخفف اسکندر روس
 باشد و در میان او را الکت ثنزر گویند و گویند اسکندر متعرب آنست و سبب آمدگی

پیشانی از دو طرف عربان او را زودالفرین گفتند و یونانیان اسکندر را قتل
 بنام جهادری او گویند و فیلسوفش نیز خوانند معنی بسیار دانا و بروایت ایشان
 پادشاه سفاک بی باکی بود و عالم مسح نمود با تله اول کیا نیان کیتباد نسیره
 منوچهر پیشدادی است و کی یعنی پادشاه بزرگ مرتبه باشد دوم کیا و سوم بن
 کیتباد ششم کیخسرو و چهارم لهراسپ پنجم کشتاسپ بن لهراسپ ششم بهمن بن
 اسفندیار هفتم بهاسی هشت بهمن نهم داراب بن بهمن دهم داراب بن و ارا و هم اسکندر
 بن و ارا و هم که گذشت و او از روم آمده دارا را مغلوب و مقتول و کیان با
 مستعصل خود مدتی در ایران سلطنت نمود و بعد از مدتی دیگر در میان یونانیان
 فرمان فرما بودند تا ظهور اردو شیر ساسانی و کیانیان را بعمارت بشو شستر
 انتقامی بود و چون آب کرن بکار زراعت نمی آمد قنات بسیاری از کلوکرو
 احداث نمودند که آب آنها بدو قریه از قرای بعیده شو شستر گشوند و چون بدو
 و مزارعان آب آن قنات در آن قری زراعت صیفی بعل می آوردند و در
 حوالی شهر باغ و بوستان نبود و در خانه از حوالی شهر تخمیناً نیم فرسخ دور
 بود و مردم قری و قوافل کشتی از روی خانه عبور می نمودند و باین سبب زحمت
 بسیاری می کشیدند تا اینکه دارای که نه در ایران را ابتدا نموده فرصت اتمام
 بنیافت و در این دارا با تمام آن کوشید و آب از میان شهر بصحرای عسکر
 پادشاه پیشین از میان

جلدی ساخت و این قبل از ظهور اکندر ذو القرنین بوده است و در آن ایام
 بخوبی که احوال آن شهر را نوشته اند از تاسع بلدان عراق و فارس
 ممتاز بوده است تا اینکه برورد و دهور رودخانه عمیق و آب از شهر منقطع گردید
 و باین سبب مزارع خاریابی سو قوف و آن قنوات هم بایر گردیدند و
 بحال آنها التفات نمود و فخط و علاستولی شده است متفندق گردید
 واحدی از ایشان باقی نماند و ساها ساعی دراز بدین منوال خراب
 و ویران بود حتی بچی الارض بعد موتها و در شوش در اغلب از من که
 به بی آبی گذر بسته و میگردد و نریخ غلات گران و المجه کیاب و مدار زراعت
 به بلدان که در اکثر سنین نیز خشک سالی است و وقت مردم منحصرست بآنچه
 از بلاد قریبه با آنجا جلب نمایند خرمای از بصره و بیخ از حوزة ورام هرگز
 و گندم و جو از دز فول و نخست یاری و اگر آبی بهر سده که نریخ مانی توانند کرد
 گندم و بیخ و سایر خوب نیکو بعل آید و در زراعت برکت و ریح بسیار است
 و زمین آنجا بی سبک است که بیک کاوشم توان کرد و فواکه مانند انگور و خربزه
 و انار و مرکبات و سایر ثمار از فواکه عراق بجم است و از تمامی عراق عزیز
 و بعضی بلدان فارس بهتر اند و قسم از خواص آنجا است که در شهری نگر
 نمی شود و در تمام عالم که قلم بمصرف میرسد از آنجا می برند و اینکه در السنه شصت

و زبان از مردم قلم و اسطی است و آسپ شهر سے بوده است قریب بشوش
 و بعضی بر آنند که همان شوش است و برخی واسط را از مضافات اموازی که
 شده منزلی شوشتر است میدانند و بعضی میانه کوفه و بصره گفته اند و این بسیار
 اقرب است و نمک شوشتر از نمک اکثر ممالک ممتاز است بگایت لطیف و شور
 که در و تلخ نیست اگر در طعام زیاد ریخته شور گردد بخلاف نمک سایر آن
 که اگر زیاد از آنچه باید و طعامی ریزند آن طعام تلخ گردد و ماهیت نمک
 شوشتر کف آینه است که هرگاه از روسه آب گرفتند در عرض یک ساعت
 مانند سنگ سخت گردد و مکرر نویسد آن بقند مکرر مشتبه شده است
فصل شوشتر از بلاد عظیمه و کما بیش و وارده هزار خانه و لرور و نجار
 ساکنانند و در اعصار سابقه ازین بیشتر بوده است از جانب مشرق
 متصل است بجهال نخبه یاسه و از جانب مغرب بعراق عرب
 و خوزستان و از جانب شمال بعراق عجم و از جانب جنوب بفارس
 می پیوندد و مانده طرف زرور و وسط این بلاد همیشگی بنیاد واقع شده است
 و چون آب کرن از ابتدا الی الآن همیشه فاصله سیاه عسراق عجم
 و فارس است و در عهد ملوک طوائف سلاطین عراق و فارس همین آب
 کرن را بین الملکتین فاصله داشته اند و در عهد سلاطین کیان و بعد از آن

که رودخانه بطرف مغرب، شهر بقاصه، بعیدی جاری بود اصل شهر داخل فارس
 بوده است و اکنون که رودخانه بطرف مشرقی شهر افتاده است اصل شهر
 داخل عراق عجم است و شهر اکنون پنج دروازه است دروازه کرکر
 دروازه دزفول دروازه عسکر دروازه ماقریان دروازه اودینه
 و لول شهر از قلعه سلاسل است الی مقامی که مشهور است با نام زاده عبدالله
 و عرض آن از دروازه اودینه است الی دروازه کرکر که در هر یک از اینها
 بمقام خود خواهد آمد و سابقاً قمر و کلک و قایع نگار گردید که مدتها
 شوشتر خراب و ویران و غیر مسکون بود تا ظهور دولت ساسانیان
 ساسان بروزن آسان گداو گدا پیشه را گویند و چون نسب ایشان
 با ساسان بن بهمن بن اسفندیار کیانی می پیوندد و او را جمعی از درویشانیان
 بزرگ کرده بودند با ساسانیان مشهور شدند و نخستین ایشان اردشیر است
 که بابک نامی از آرماسی اردوان او را پرورش کرد و بنام او مشهور شد
 و اردشیر در ۲۹۶ پنجم اردشیر و نود و شش هجرتی بود و در ۳۰۶
 دوم شاپور بن اردشیر سوم هرمز بن شاپور چهارم بهرام بن هرمز پنجم
 شاپور بن هرمز ملقب بزودی الکاتان ششم یزدجرد از احفاد شاپور
 هفتم بهرام بن یزدجرد ملقب به بهرام گور ششم یزدجرد بن بهرام هشتم

فیروز بن یزدجرد و هم قباد بن فیروز یازدهم کسری ابو شیروان ملقب بعباد
 دوازدهم هرمز بن نوشیروان سیزدهم بهرام چوین چهاردهم خسرو پرویز بن هرمز
 پانزدهم آذرمی دخت بنت خسرو پرویز شانزدهم یزدجرد بن شهریار آخرین
 دهرشانی بود که در طلوع طلوعه لوی ایسلام دولت او سرنگون و منتقض
 گردید و آرد شیر بابک بن ساسان که بر تخت سلطنت قرار گرفت اولاً که
 بهمت بدیع ملوک طوائف بست و مداین را طریح ریخته مقرر سلطنت کرد و ایشان را
 عقوبت گردانید و بعد از آن بفکر تجدید بنامی شوشتر افتاد و از هر جانی جمعی با نجا
 کوچانیده حکم فرمود تا خانه بسازند و درین باب تشدد بسیار نمود و در اندک
 زمانی عمارات و برج باروی شهر با تمام رسیدند و مرکز او چنین بود که با من
 و همه داربان که الحال زیر پل و زقنول واقع است بعضی رودخانه شادروان
 بنا نمایند تا آب مرتفع گردد و بنهر داریان جاری شود از اجل فرصت نیافت
 و در گذشت باز مردم بهمان مشقت و تعب روزگاری بسر میردند و درین
 فتره اعراب از بابیه حرکت کرده نهند در االی نراسان بتاختند و انواع خرابی
 در آن بلاد نمودند کسی نبود که از باده اعراب بستمه نیامده باشد و قیصر نیز
 فرصت یافته بر بعضی بلاد ایران تاخت آورد و از در االی و ویراسته آنچه
 توانست کرده تا اینکه نمیره آرد شد تا بوی که در صفر سن سلطنت نشسته

ظهور کرد و او پادشاهی بود ضابط و صاحب عزم بلند اولاً بر سر اعراب رفت
 و در پرتاخت و شجرت خلقی عرضه تیغ بلا و جمع کثیر یسیر میکرد و اسرار اش
 سوراخ کرده دو دو بر پیمان بر یکدیگر می بست و بجمراه در آرد و میگردد بنید
 و باین سبب عرب او را ذوی الالکات گویند و بعد از قلع و قمع اعراب بخراب
 قیصر کمر بسته او را مغلوب یسیر کرد و با پیران مقید داشت و پس از موافقت
 و مصادره با دفرمود که اگر نجات خود را میخواسته ممالکی را که از قلمرو من خراب
 کرده بساز و چون شاه پور را بعمارت و آبادی شوشر غبٹی موفور بود بقیصر
 الترام نور که ابتدا اشار روان شوشر را بساز و چنان کن که در حوالی شهر زرع
 توانند کرد قیصر چون بر جان خود امین گشت بعلاده جان بخشی نوید تاج بخشی
 نیز ستشام نموده بفرمود تا مهندسان و معماران و لشمنند با فرنگ از روم
 و فرنگ بیامند و مال و خزاین بسیاری برای این کار بیاوردند و مهندسان
 بعد از آنکه ترازو مسه آب را بر آوردند و دیدند که بسبب بسیاری رودخانه
 و شدت جریان آب ساختن شاد در آن محال و زمین رودخانه را سنگ
 نمودن که دیگر باره عمیق نشود ممکن نیست مگر بکند آب را اولاً بطرف
 دیگر بیاوردند تا آنکه آن رودخانه منقطع بود بعد از ساختن زمین
 رودخانه و شاد روان باز آب را باین طرف سر دهند و آن رخنه را بپوشانند

وانشندان فرنگ روم باین قرار گرفت که از زیر کوهی که بقعه سید محمد کاتب
 واقع است و آب رودخانه از زیر آن کوه بطرف مغرب شهر جاریست بود
 رخنه نمایند که رودخانه بطرف جنوب میل نماید و چنان که بدند که از زیر کوه
 مذکور الی بند قیصر که دو زده فرسخ کامل است بگذرد برینند و آب را بدان
 طرف سرداوند تا شاوروان و بند میزان تمام شد و هنوز آثار کلند در اطراف
 رودخانه الی بند قیصر نمایانست و این اول خطائی بود از مهندسان نخستین
 قدسی از رومیان بایران پس مردمان قیصر شروع بکار نمودند و قیصر
 بقصر بود که از مالک روم روزی هزار گوسفند و شبی هزار گوسفند روانه نمایند
 که در گردن هر یک بقدر طاقت آن قدسی از طلا یا نقره یا مس یا آهن باشد
 که هر صبح و شام دو هزار گوسفند میسر سید و بشیر آنها نوره و کچ و کل تر
 میکردند و بکار می بردند گویند شاهپور بقیصر فرمود کلی که درین کار
 بمصرف میرسد میباید از خاک قسطنطنیه باشد قیصر بقصر بود تا بعد از آنقدر
 خاک بیاوردند و در خارج شهر نخبستند که تا حال تکلیف عظیم از آنها هست
 و کوزه گران از آن خاک ظروف گلی بسازند و در روزگار آن باقی خواهد بود
 با بجه نوره و کچ را بشیر گوسفند خمیر کرده سنگهای بزرگ گران که بجز شقیلی
 بکار میردند و در بطوق آهنین بکند گریسته از دست ما فارغان الی زیر کوه

بیک ترازو فرس کرده و بسرب آب کرده رخنهای سنگها را استوار کردند
 و این سبب آنرا بند میزان گویند و شادروانی بهین اساس بعضی رودخانه
 کشیدند و پل عظیم بالایی شادروان برای سهولت تردد انسان و حیوان
 در نهایت استوار می ساختند و آن رخنهای را که از زیر لقیه سید محمد کرده بودند
 از بهین نوره پاشیر گرفتند و سرب بهمان دستور سد و نمودند و آب را باین
 طرف با جمال سرداوند و چنان کردند که چهار دانگ آب برود و قدیم از زیر پل
 میگذشت و دو دانگ آب برود و خانه ککر از بعضی فرجایی قیصری برای
 مصرن باغات بطرف جنوبی شهر جارس بود لهذا دهی را که برود و قدیم بود
 چهار دانگ و دهی را که بر این رود بود و دانگه نام نهادند و باغات و آب
 بعل آوردند و زرع صیفی آنقدر بعل آمد که تا بلاد بعیده از شوشتر میرفت
 و چنان آباد شد که صحرای عسکر و اراضی دار این را بزین مینو تشبیه نمودند
 و باجال بهمان اسم مشتی است و حق اینست که بند میزان قیصری عجب بنا
 مستحکم است که تا حال خللی بآن راه نیافته است و مؤرخان در وصف شادروان
 شوشتر و بند میزان مبالغه بسیاری نمودند و گویند در عالم بناسه
 ازان محکم تر نیست شادروان بضم وال اسجد سر برده و فرس نشن و
 بسا اگر نمایه را گویند چون زمین رودخانه را بزیبائی از سنگ رخام فرس

کرده بودند شادروان گفتند و معنی جدول و راه رو آب هم بنظر آمده است
 مشهور است که کار پردازان قیصر بعد از آنکه بر آورد خرج شادروان و ساختن
 زمین رودخانه را نمودند دیدند که خزاین قیصر و مخازن تمام آن کار نمی نمایند و از
 کار پر آزار است هر مزدور که یک روز کار کرد و روز دیگر طاقت کار کردن
 نداشت و هر چه اجرت را زیاد مینمودند سودی نمی بخشید عقلای روم را
 بخاطر رسید که سجونی مقوتی متفرج مرکب از خاکه و اجزای حیوانی و نباتی برآ
 تحریک دواعی کارکنان ترتیب دهند که آن کار باسانی و صرفه با تمام رسد
 و عم عالی مقدار علامه سید عبداللہ طاب ثراه بدین نحو نسخه نوشته است
 برگ گل رضار یکطبق گل شمشیرک ابرود و شاهانه بادام چشم و دودانه زنبق بنی
 یکجزو باقوت تانی لب دودانه چست خندان دربان بگردان مرور پودنا سفینه
 دندان بست و پشت دانه عنبر استمبال لافل یکجزو ترنج عجب یکجزو
 سنبل الطیب زلف دو دسته انارین پستان دودانه صدق سینه یک لوح
 خمیره صندل شکم یکقرص نافه مشکین ناف یکجزو گل غنچه نازیک جزو
 یا سمن سدرین یک بغل ماهی سفید ساق و ساعد چهار جزو
 فشب الذریرة انگشتان بست عقده غناب سر انگشتان بست دانه قندگر
 عنثوه انقدر که اجزای اشیرین کنند انتی کلانرا حمسه الله علیه

فیصرا نیز این را می ستحسن افتاده فرمان داد که همچون تمام اجزای از سیم منشا
 فرنگی گلزار و شاهان رومی همه طلعت مسرور نماز و مطربان خوش آواز
 بار بگردار با باد و تاب و نقش و موزه و نغایهای خوش گوار بر سر کار حاضر
 و آماده داشتند و علاوه بر او اندک هر کس درین کار زحمت روز را بر خود
 هموار نماید شب بوصول این قمر طلعتان و هم آغوشی این سفر قحمان
 مسرور خواهد گردید و اجرت را نیز مضاعف نمودند مردم از اطراف و جنوب
 آنقدر بجزه و رسته آمدند که بانگ زمانی آن کجا پر آزار با انجام رسید و از
 خزاین فیصرا هم چندان خرج نشد چه هر چه در روز عمل و کارکنان برسم
 اجرت باز یافت می نمودند شب بان غارتگران عقل و بهوش میدادند
 و صبحی باز آن زر بزرگ کار فیصرا میرسد و مجمع آن قمر طلعتان کنار رود خانه بود
 و باین سبب آن رود را رود ما هپارگان گفتند و کنون از کثرت بستن
 به ماخاریان رسیده است و لفظ ماخاریان معرب ماه پارگان است
 موافق ضابطه عربیت که پ و کاف فارسی در عربی نیست الْعَظْمَةُ لِلَّهِ
 روزی احوال فرنگ آن بوده است و کنون عظمت و شوکتی که در مجرور است
 هندوستان خاصه در مملکت بنگال این فرقه ما هم رسیده است خلاصه
 آن بر منتبتان اخبار پوشیده نیست بیت کسی را رسد که بیاورد منشا

که فلکش قدیم است و ذالش غنی؛ مچلتا اینکه بعد از تمام بند و شاد دروان
 و پهل شاهپور قیصر را نوازش نموده رخصت انصراف داد و در میان باو طمان
 خود مراجعت نمودند بعضی را از آب و هوای شوشتر خوش آمده از قیصر اجازت
 خواسته در آنجا ماندند و از آنها کارهای غریبه و آثار عجیب به نظر رسید
 از آن جمله قریب بچشمه آب گرمی که چشمه است در دو فرسخی شهر بطن شمال
 و آب آن چشمه بسبب مجاورت کوکرو یا سبی دیگر از اسباب گرم میماند معدن
 نقره پیدا کرده بودند که در سالی مبالغ بعمل می آمد و جوی معتد به بس کارشاپور
 میدادند و خود در میان هم صاحب دولت و ثروت گردیدند اما احدی از
 فارسین را بآن کارخانه راه نمیدادند و خود همه کار را بنفس خود متوجه بودند
 و کتوان آن مکان و طریقۀ پیدا آوردن بر کسی معلوم نیست دیگر در سیاه
 شوشتری که از چنجه جوزق قلبلب بعمل می آوردند و قلبلب درختی است که
 بندی آنرا گه میگویند در اراضی بنارس و کهند و پده ام اطبا سے
 بند و ستان کل آنرا در بعض معاجین و نمکهای مرکبه که از براسه قوت
 باضمه و دفع ثقل و گرانی معده مفسد باشد داخل نمایند و در حرارت آن
 مبالغه بسیاری مینمایند و معمول اطبای ایران نیست مگر شیر می که از آن
 درخت در وقت شکستن ساقه آن بعمل می آید اصحاب کیمیا و جهموسین

از برای کشتن بعض فلزات اثر بکار می برند و مشهور است که نپه قلبلب را
 زومیان با بعض ادویه طبع میدادند که برشتن می آمد و اکنون آن نیز منسوخ
 و کسی علاج رشتن آنرا نمیدانند و اما دیبا پارچه بود که از حریر خالص بمراتب نرم تر و
 آنرا بزوسیم و نقوش بدیع و دلکش می بافتند و در آن زمان مخصوص دستار
 ملوک و سلاطین بود و نخوی آن پارچه مثل زرد و همه جا بلغا و شعری شیرین
 هر چیز را که خواسته اند در تعریف و زیبایی آن مبالغه نمایند تشبیه بدیبا
 شوشتری کرده اند و عبدالواسع جبلی که شاعری از ارکان بوده است در
 قصایدی که بهج سلطان سنجر و دیگران گفته است در اکثر مواضع خوبی رخسار
 یار و طراوت در رنگینی بهار و مجلس نهم پادشاه برالت شعار را تشبیه بدیبا
 شوشتری کرده است چنانکه در مدح سلطان عبدالصمد گوید بیت
 گوید در آفرین تو هر روز حتی به آراسته بگونه دیبای شوشتری به و در جای دیگر
 در مدح معشوق که بیان رخساره و زلفین او را میکند گوید بیت که از سنبل
 حجابی بر فراز بر نیان پوشد به که از عنبر نقابی بر طراز شوشتر بند به و مفتحا
 امامیه رضوان الله علیهم لفظ سابرید را که در بعض احادیث اهل بیت
 صلوات الله علیهم وارد شده است به ثیاب منسوبه بشاهپور تفسیر نموده اند
 ظاهر اینکه همین دیبا شوشتری است چه اختراع این پارچه به نحویکه گذشت

از رومیان در عهد شاه پور واقع شد و بیکر دولاب رومی است که چرخ
 آب نیز گویند که بسهولت و آسانی بی اعانت آدم و حیوان آب را از قعر زمین
 با وج برین میسرانند و تا آنانی که این خاکسار از آن بهره برآمدند معجزه از آن
 دولابها در بعضی باغات طرف کرکری بود حالیا شنیدیم که آنها هم بالمره بایر و اثر
 از آنها نیست و بیکر عمل آتشبازی است که رومیان را رسم بود در شب اول
 تشرین الاول که ابتدای سال آنهاست هر کس در خانه خود علی قدر
 مراد هم بر پشت باهما آتشبازی می کردند فارسیان نیز به تشیع آنها
 در شب اول فروردین ماه قدیم آن رسم را جاری داشتند و حال مؤمنین بهمان
 قانون در شب نوروز که تحویل آفتاب بحال است هر کس در خانه خود بر پشت بام
 چراغان و آتشبازی دارد و این پل قصیر همچنان بحال خود برقرار بود تا اینکه
 در عهد دولت بنی امیه شیب خارجی خروج نمود و شوشتر را مقرر سلطنت
 خود گردانید مگر عساکر از دمشق و شام بجنب او آمدند و مغلوب گردیدند
 تا اینکه نوبت دولت بعبد الملک بن مروان بن الحکم رسید او محتاج بن یوسف
 ثقفی را از جانب خود و علی عراقین و خراسان گردانید و محتاج بالشرکی
 انبوه بر او رانده شیب تا بمقابله او نیاورده محصور شد و هر روز با سپاه
 خود از شهر برآمده با محتاج محاربه می کرد و شب بشهر بر میگشت

روز سه بعات سحر و آخر روز از جنگ گاه بر میگشت دوران روز با
 آب رودخانه طغیان نموده بود شبیب بن شاسب سیلاب بکنار پل اسپ
 میراند سکه از عمل بر باد بانی سوار پیش روی شبیب میرفت اسپ شبیب
 بان مادیان رغبت نمود او بدین اسپ زدن میان میل کشیده مرد و مرکب
 هر دو بر رودخانه پریدند و غرقه بجز فنا گردیدند صبحی حجاج داخل شهر گردید سپاه
 بجا نگاه داشت که مردم ولایت مفسده برپا نکنند انگاه مردم را بجا آوردن
 واعانت شبیب معاتب کرد رعایا بزبان نیاز مندی عرض کردند که ما را
 از شبیب آندن او خبری نبود در نیم شب خود با سپاه سجد و مرنا گاه داخل
 ولایت شد و ما را درت محاربه و بیرون کردن او نبود حجاج این معجزه را
 قبول نمود و بفرمود تا پل را خراب کنند و مردم بدستور قدیم بر کشتی
 عبور نمایند تا دیگر کسی بجز داخل ولایت نرود فرمان بران بدان نحو کردند
 و آنچه آن خراب بود تا فتح علیخان آنرا تعمیر نمود چنانکه در محل خود ذکر آن خواهد آمد
فصل در بیان آب و هوای شوشتر حق اینست که آن آب و هوای
 مقامی و منزه است و دیگر است که هر چه او هم قلم در آن و او می نیز عنانی و پی سپر
 کند و در خصایص حمیه آن اطناب نماید تا گفته بماند تا چون این بی مقدار را
 موطن آن بلده فخره است از اطناب احتراز نمودم که ستم طرفیان حمل

بر سبالذ و حب الوطن و اخلاص این خاکسار تنها بند بر و انانایان اخبار و سیر
 و ره نوردان ممالک بحر و بر پست مقام و مستقر الوپشیده و مخفی نیست که قطعه
 ایران که در وسط اقلیم رابع افتاده است بالذات اشرف و اعدل و بالعرض
 احسن و اکمل معموره عالم است بیان خوبی آن قطعه بهشت نشان گشته
 از آنست که بحر بر آید و عراق عجم نسبت بممالکی دیگر از آن سرزمین بخوبی آب
 هوا ممتاز است و مکرر صاحبان امراض مزمنه را که اطباء از معالجه آنها مایوس باشند
 از عراق عجم بشوشتن نقل کرده اند و بعد از چندی بی دروا و معالجه شفا یافته اند
 پس ازین حیثیت بهتر از عراق عجم است هر گاه این مقدمات را مسلم دانستیم
 بدلیل التزامی آب و هوا شوشتن در حفظ صحت و زوال مرض بهتر از تماس
 جان خواهد بود و الحق آن سرزمین را در تکمیل نفوس مابدان اثر می تمام است
 و کسی تا مشاهده نکند تصدیق این مقدمات برود و شوارست هوایی بآن لطافت
 و نزاکت و اعتدال و کبب بآن عذوبت و گوارائی در کمتر بلدی از بلاد
 ایران توان یافت چه هوا جنوبی و مشرقی را در حریم حرم آن شهر را می
 نیست و بجز هوای شمالی و مغربه هوای دیگری آید و بیک نسبت
 می و زو و از بلوهای تند و طوفان نام و نشانند نه فصول اربعه منسوق و منضبط
 بخدی است که در روز اول هر فصل از فصول بر هر وضع و شریف و اناناناد

تغیر فصل واضح می گردد و بالخاصه هوا نشاط آمیز و در تمام قسم
سکنه آن دیار بهر حال که باشند خوشوقت و شادمان و صرب انگیزند
و موافقت هوا با مزجه غرب از هر دیار که وارد شوند و مردمان سکنه و بومی
یکسان است بیماری تب و امراض معمولی بقت و امراض مزمنه خبیثه معدوم
و نایاب اند بسیار از معتمون و مردمان که سال دیده شد که تمام خاکش را بروش
نشینده اند و اگر احوالناحمیات سهفته، علاج عارض گردد بهر دو مغارت تب
و زوال مرض در عرصه سه چهار روز مزاج بقوت اصلی بری گردد و با و طاعون
کسی ندیده و نشنیده است و در تواریخ نیز بنظر رسیده است که طاعون یا و
در شوشتر شده باشد یا از بلاد قریبه در آنجا سرایت کرده باشد همیشه اغذیه
قویه تقبله غذایی آن مردم است و بی اعتدالی که سکنه آن بلد در غذایی نمایند
در خور عسله مردم هیچ مملکتی نیست و بسبب نیکی آب و هوا باعث
انحراف مزاج از اعتدالی گردد و جوهر سرد گرم و تر که هر دو کیفیت
موافق روح حیوانی است آب کزن که در دعای آن می شناسند سر چشمه آن
یکه از راه انجمنه بنام شاهرازی رانده شود و آن سفایان و جمادات شوشتر
میرا بسبب گوگرد که در این شهر بسیار است و در کوه و در کوه است و هر چه
ملکی از این راه رانده شود و در این شهر بسیار است و در کوه و در کوه است

جریان بر صخور و جبال و صفای کون و سبک وزن و سردی در آب شوشتر
 همه موجودات و هر قدر که از خوردن غذا گران میسر شده باشد یا شامیدن
 یکجمله آب زایل میشود و معمولست که در تابستان بسیار گرم در آخر روز
 آبهارا بکوزهای سفالین کرده بر پشت باها میگذارند که آفتاب آنها را
 زیاده نلطیفی نماید و غروب آفتاب و رسیدن نسیم شمالی بمرتب سردی شود
 که بیکجمله سیر نتوان خورد و سلاح و آهن هر چند افتاده بماند موربانه بانها
 کار گرفت اگر چه در زیر زمین مدفون باشند و نمک کوبیده در هیچ فصلی نم
 بر نیارد و فصل بهار شوشتر در خوبی و رنگینی طاق و درالسه و افواه شجر
 و اوباک عالم مثل زماقان است کما قال الشاعر بیت همه عالم بهار شوشتری
 سیر گاه تدر و کبک درمی؛ از شروع فصل بهار تا آخر موسم بهرامی نشأ
 انگیز و زمین میگوید که فرج و سر و جب اختیار بر مزاج هر شیخ و شاب از
 خواص و عوام مستولی میگردد و تمام آن ایام را با باغ روی و سیر سینه میگذرانند
 حره ن طفلانه چندان در پیش سفینه ان و معتزین بحکم طبیعت سر سینه اند که در سایه
 اوقات از مثل آن حرکات کمال تماشایی دارند در و دیوار و زمین اطراف شهر
 فرسخ در فرسخ از گل رنگس و شقایق و زنبق و لاله و سنبله و سبزه خدا آفرین
 رنگ نگارستان چین است و جانوران شکاری را از چرند و پرند

دران سبزه زار بهشت آثار مست وده هوش و ترغان خوش الحان از
 جوش گل در میان در جوش و خروش بی شائبه اغراق ناظر را چنان بنظر می آید
 که دران دشت هر قدر که چشم کار کند قاین کشمیری گسترده اند نسیم سحری عبیر تمیز
 و عنبر افشان و دران سبزه و صبح و شرف بی باره ناب سرخوش و پایی کویان
 نظم سحر گایان نسیم هسته خیزد؛ چنان که ز پرگ گل شبم نریزد؛ بچندان
 اگر آینه آب؛ از ان جنبش نیفتد عکس در تاب؛ بوی گل سوری بهار بلبل
 و باغ فلک را معطر گردانیده و ابر بهاری مانند دایه مهر بان با پستانهای پر شیر
 بر سبز اطفال چمن سایه اندازد است نظم چمن را ابر آزار سے نوازند؛
 بارانی که خاکش گل نسازد؛ ترشح های ابر از هر کناری؛ بود چندانکه بنشانند خجاری
 افسوس افسوس چه دوایم که کار بان شکستگ در ریاندگی که اکنون کشیده است
 خوابشید و جسم و جان خو گرفته بان هواد آب را بان آب و هوای دوزخ مثال
 کلکته و حیدرآباد و بان زهرنا کامی بایدش ساخت و کلکته که بلانکلک
 شهر پست همین فرزند بر هوت بلکه اسفل درک حجیم پرورده کنار اوست حکیم
 بیست دوست اینک با گردون ستیزم؛ پانه پاسه اینک از دورن کریم؛
 معارض با فضا و معتبر من با... مقل ان یصیبنا الا ما کتب الله لنا
 خواستم... مقل ان یصیبنا الا ما کتب الله لنا

بموقع خود می آید در اینجا عثمان خامه را تا بیدم با تجمه اگر به شمشیر یک جهان دیده
 اتفاق گردیده در آن بلده رسیدی و از اهل فرست بافته بر آئینه بخصوصیات
 و جهات رسالت آن بر کل جهان و تمامی ربیع کشف آگاه گشته و لغتم باقال
 بیست چکد از آن و بهر ایش همه رسم از خم و دماز پرده خاکش همه دایم تدویر
 کنون با بر سر سخن نخستین روم تا دماغ ناظرین را منظر و روح مستمعین را تازه
 رتبه گردانم کما قبل بیت اعدی ذکر نغان لئان ذکره هو المشرق
 تا کورته که یتنوع و فصل تابستان شوشتر از یک پاس روندگشته بهو اشروع
 بگرمی میکنند تا دو ساعت از شب گذشته که نسیم روان پرور شمالی بسوی سهار
 نازکی بجنبش می آید که بی چادر شب که بر روی بگشته کسی را خواب نمی آید
 و در بعضی سنوات گرمی روز با فراط می رسد و در ازمنه سابقه معمول چنین بود
 که در باب و ول خانهای گلین مرتفع که اطراف آن کشاده باشند و آفتاب
 بآن نرسد میساختند و روزهای بسیار آن قرار میدادند و آن روز نهار را
 بگیاه خار شتر مسدود می نمودند و آب بآن می پاشیدند بهر ای سر و با عتدالی
 می رسید که در اینجا بارام بسری بودند و آنخانه را گلستان و چیس خانه گفتندی
 و سایر الناس لشکرها فی رودخانه و حیرت خاها دفع حرارت گریامی نمودند که کنون
 آن قسم خانه نامسوخ است و رسم است که در خانه شبستان را همه بی نما میسند

و کم خانه ایست که شبستان مشد و نداشتند باشد و در آن گرمی بآن شدت
 بدون بالاپوش در آن شبستانها نمی توان خوابید و شبستان شوشر بنویسند
 در سایر بلاد مسقف گچ و سنگ است بلکه خانه ایست که از کوه کله بری
 میکنند و در تمام آن شبستان که در زیر عمارت یا صحن خانه واقع شده است جای
 سنگ ساروج باشد نیست و رود چوید و مسقف اطراف یا پون در هر چه متعلق
 به شبستان باشد همه را کله بری کرده اند حوض و دیواره همه از یک پارچه سنگ اند
 و این قسم شبستان را در آنجا شوادان گویند یعنی مکان خانه کوچک و در بعضی از
 شبستانها بادگیر است عالی که هوای تمامی خانه از آن بادگیر میرسد و سابقا که آنجا
 در آنجا بود هر کس در خانه خود از رودخانه نهری احداث کرده بود که آب بخانه ملو
 می آمد و در شبستانها نیز آب از همان قنوات می بردند با اینکه هوای شبستانها
 محسوس سرد است که در آن عین نظر بآن گرمی بی بالاپوش خواب نمی آید و در آن
 در آن خانها مطلقا نیست و هندوانه که در آن فصل در آن دیار هم میرسد در آنجا
 و گزیده ام و هوای پاییز و موسم خریف بکیفیتی که بسیار است و هوای گرم است
 آنجا با اعتدال و مردم محتاج به شستن و خوابیدن گرمی خانه و سوختن بخاری نمیند
 و همان قدر که بچرخ با آتشین روشن نمایند نوع اذیت سرما پیش و برف باران
 بندرت بلکه مردم حقیر ندریده ام که برف ما دیده باشد بعضی از معتدین اقبیل

مشایخ بیان می نمودند که در سنه فلان برفت باید آبی آید و در ظروف و اوانی
 و در اکثر شهرها گزستان بسته می شوند و باران در موسم زمستان ساک و ماه می آید
 اتم بسیار کم و گاه باشد که در تمام موسم دو مرتبه باران کامل بهار و بسبب اجابت
 آب و هوا بهمان دو باران زراعت نیکو بعمل آید و در اکثر سنوات خشک سالی است
 که تمامی زراعت سوخته میشوند و چیزی بدست نمی آید بازار عین را فتوری در مردم
 و قصور در اعتقاد راه نمی باید بلکه باعث زیاده توکل آنها میشود و مردم آن بلاد
 اکثر بصفات مردی و مردعی و راست گفتاری و جفا و عفاف و پرهنرگاری از
 حقوق الناس موصوف اند مساجد و مدارس بعبادت و طاعت حق طلبان
 معمور و آبادان و در تولا با اهل بیت اطهار صلوات الله علیهم و تبرکات از
 اعدای دین شمره دور اند و باین سبب آن شهر را دارالمومنین خوانند
 شجاعت و کرم و سخاوت و کوچک دلی همه را فطر سے و ذاتی است و حسد و بغل
 و جن و خود پسندی و تاسف مافات را ندانند و بخاطر نیارند در وسیله
 و قناعت کیشی از خصایص جمیل آن مردم است و مسکرات و مغیبات
 بلکه حاجین مفرجه را وجود سے نیست و بهم نمیرسد بسلسله سادات کرام
 و مشایخ عظام و زهاد و عباد اعتقادی عظیم دارند و بهر چه دسترس داشته باشند
 و توانند در خدمت گذاری این سلسله علیها از مالیت و خدمت بدین